

A propos Adam Olearius's håndskrift af Sa'dîs "Golestân"

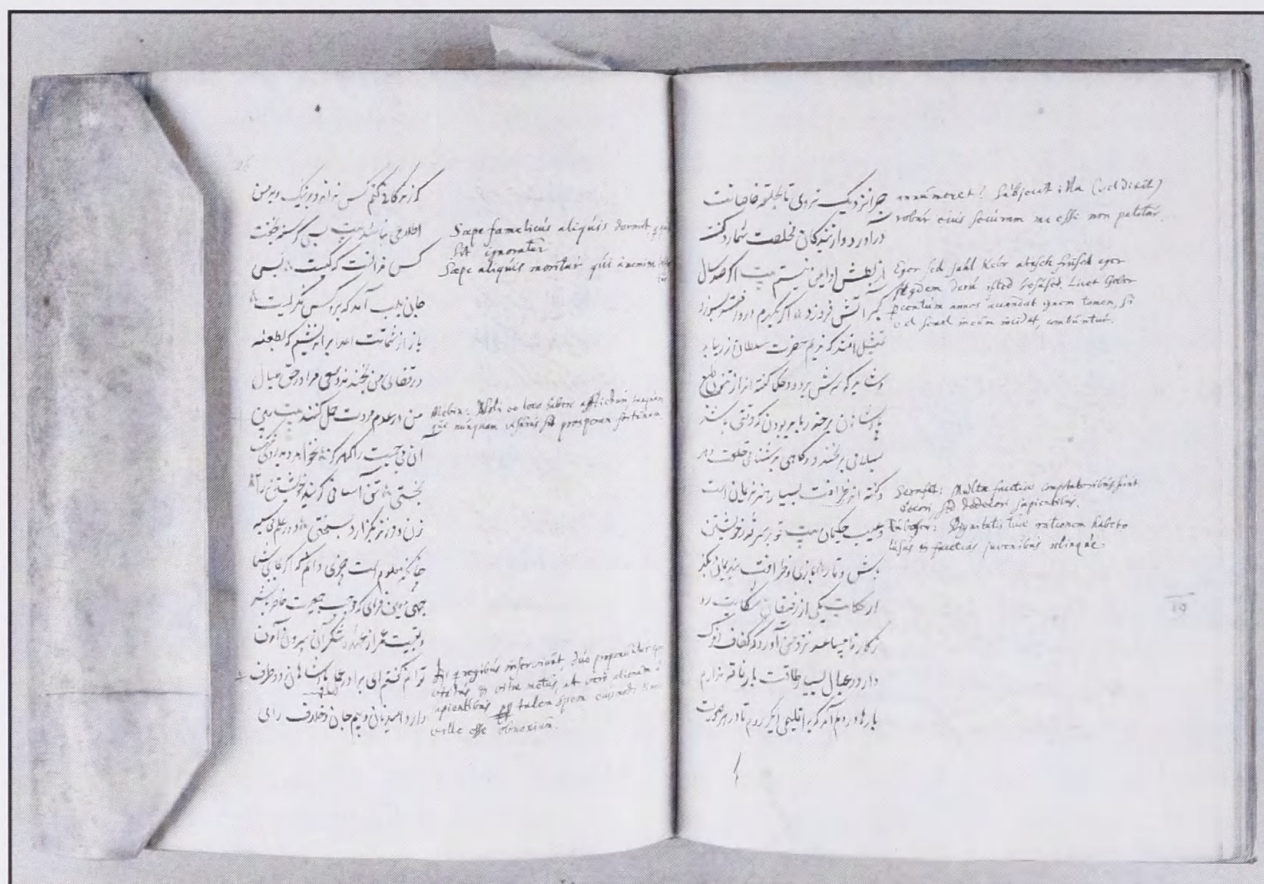
Adam Olearius's håndskrevne kopi af "Golestân", som han erhvervede i Persien (Iran) i 1635-39 med henblik på en oversættelse til tysk vises på udstillingen *Skatte i Det Kongelige Bibliotek* i Den sorte Diamant frem til 30. december 2004.

Afforskningsbibliotekar, cand.phil. Verner Jul Andersen

Valget af Adam Olearius's håndskrevne kopi af Sa'dî's "Golestân" (Rosenhaven) til udstillingen *Skatte i Det Kongelige Bibliotek* gav anledning til at se nærmere på håndskriftet; ikke alene med henblik på valg af hvilket opslag der skulle vises, men også, da dette valg var truffet, til at se lidt nærmere på teksten på det valgte opslag. Kriteriet for valget var at give et så mangfoldigt billede som muligt; derfor faldt valget på opslaget *fol. 25v-26r*. Det viser bl.a., at den persiske tekst er skrevet i en relativ smal kolonne på den halvdel af siden, som er ind mod bogens ryg. Selvom et persisk håndskrift normalt har en bred margin på de tre sider, der omgiver skriftfeltet, har Olearius sandsynligvis bestilt håndskriftet i netop denne form med ekstra god bredde af margin af hensyn til de noter, han senere skulle skrive under oversættelsesarbejdet, da det ellers er normal praksis i persiske håndskrifter at skrive i hele tekstfeltets bredde, når det drejer sig om prosa-

tekster, hvorimod episk digtning og lyrik oftest skrives i to eller flere kolonner. Skriften i den persiske tekst er skrevet i den persiske skrivemåde af det arabiske alfabet, som kaldes *nasta'liq* (hængende skrift) i en udformning, som er karakteristisk for 1600-tallet, hvor man aner begyndelsen til den senere skrivemåde, som kaldes *shekasteh* (brudt eller knækket skrift). Skriften viser med stor tydelighed, at der er tale om et brughåndskrift, da der ikke er tale om kalligrafisk udformning af teksten, der i øvrigt løber ubrudt som en lang linie uden skelen til inddelinger af nogen slags, det eneste, der markerer afsnit o.lign., er brugen af rødt blæk til markering af stikord. På sidens højre halvdel ses Olearius's latinske notater til oversættelsen og yderligere på dette opslag et af de meget få eksempler på hans transskription af den persiske tekst.

Der findes utallige håndskrifter af Sa'dî's "Golestân". Det, der gør netop dette håndskrift interessant er derfor ikke alene Sa'dî's tekst, men i mindst lige så høj grad Olearius's notater, der giver et indblik i hans arbejdsmetode. Arbejdet med oversættelsen fra persisk til tysk sker med latin som en naturlig mellemstation (muligvis fordi der i Amsterdam, 1651 allerede var udkommet en latinsk oversættelse af "Golestân", som Olearius må have kendt og muligvis benyttet). Adam Olearius's oversættelse til tysk af Sa'dî's "Golestân" udkom i 1654 under titlen *Persianischer Rosenthal, Schich Saadi durch Adam Olearius* med undertitlen "in welchem viel lustige Historien, scharffsinnige Reden und nützliche Regeln. Vor 400 Jahren von einem Sinnreichen Poeten Schich Saadi in Persischer Sprache beschrieben. Jetzo aber von Adamo Oleario mit zuziehung eines alten Persianers Namens Hakwirdi übersetzt, in Hochdeutscher Sprache heraus gegeben, und mit vielen

Dette persiske håndskrift med den persiske digter Sa'dis Golestan (Rosenhaven) fra 1258 blev kopieret til Adam Olearius (1603-1671) under hans ophold i Iran på hans "Moskowitzsche und Persische Reise" 1633-1639.

Håndskriftet er kopieret med en persisk skriftkolonne, der kun fylder den ene halvdel af siden; på den anden halvdel har Olearius skrevet sine latinske notater og enkelte transskriptioner af den persiske tekst, som dannede grundlaget for hans oversættelse af Sa'dis berømte værk til tysk med titlen *Persianischer Rosenthal*. Håndskriftet er indbundet i pergament med flap i orientalsk stil. Sa'di (d. 1292) er en af den klassiske, persiske litteraturs store skikkelser og Golestan er uden tvivl hans mest berømte værk. Det er en samling moraliserende digte og anekdoter, der er skrevet som en blanding af prosa og vers. Sa'dis prosa, som er delvist rimet og meget kunstfærdig, blev normdannende for de følgende århundreders persiske kunstprosa. Af andre lidt mindre kendte værker kan nævnes *Bustan* (Den duftende Have) fra 1256 og en *Divan* (samlede digte), som ikke fik den langtrækkende indflydelse, der blev Golestan til del. (Det Kongelige Bibliotek).

Kupfferstücken gezieret. Schleswig, gedruckt durch J. Holwein, bey Nauman in Hamburg, 1654"

Shaykh Abû 'Abd-Allah Mosharraf al-Dîn bin Muslih Sa'dî blev født i Shîrâz. Den præcise dato kendes ikke,

men det var antagelig mellem 610 H. og 615 H.¹ (1213-19 CE). Han tilbragte sine tidligste voksen-år med en omfattende rejseaktivitet, der bl.a. bragte ham til Mesopotamien, Lilleasien, Syrien, Ægypten og ikke mindst flere gange til Mekka. I 650'erne H. (1250'erne CE), vendte han

tilbage til sin fødeby Shîrâz, hvor han skrev sit første store værk "Bûstân" (Dufthaven) og to år senere det mest berømte af hans værker "Golestân" fra 656 H. (1258 CE). Værket blev dedikeret til *Sa'd bin Abî Bakr bin Sa'd*, efter hvem han tog sit *takhallus* (digternavn): Sa'dî.

Indholdet af "Golestân" er fortællinger og anekdoter af moralsk og didaktisk karakter, som står i modsætning til den ellers meget udbredte og almindelige, mystisk spekulative poesi, der sammen med panegyrik (lovprisnings- poesi) præger persisk litteratur. "Golestân" adskiller sig også fra den øvrige persiske litteratur fra den klassiske periode (ca. 1000-1500 CE) ved at prosa spiller en fremtrædende rolle. Og netop Sa'dî's prosa, der er yderst raffineret og elegant, rytmisk og delvis rimet kom til at danne forbillede for det meste af den persiske kunstprosa i de efterfølgende århundreder helt frem til 1900-tallet.

Det typiske skema for afsnittene i "Golestân" er en kortere eller lidt længere anekdote, *hekâyat* skrevet i denne elegante, delvis rimede prosa. Herefter følger en eller flere pointer formuleret enten i et kort, to-delt vers, *bayt* eller et vers med flere linier, *nazm*, yderligere kan der være et eller flere oplysende eksempler, *tamsîl* til anekdoten. Skemaet kan være udvidet med flere anekdoter, som belyser det samme emne fra andre vinkler, ligesom der kan være flere vers, der belyser særlige sider af anekdotens pointe. Emnerne har Sa'dî hentet fra hoflivet og det nære, daglige liv, og de er ikke alle lige 'anstændige', ja nogle af anekdoterne mere end tangerer det platte; men fælles for dem alle er den elegante stil og de skarpe formuleringer.

Sa'dî døde i sin fødeby Shîrâz efter et langt og produktivt liv i 691 H.

(1292 CE), og noget så u-islamisk (det traditionelle billedforbud!) som en statue af dig-teren pryder i dag hovedtorvet i Shîrâz, og byen er i høj grad forbundet med dig-teren.

Adam Olearius (1599-1671) fungerede som sekretær for et gesandtskab med henblik på etablering af handelsforbindelser udsendt af Frederik III af Holsten-Gottorp til Iran via Moskva 1633-39. Rejsen fra Moskva til Iran, der blev påbegyndt i 1635 førte bl.a. gesandtskabet ned ad Volga til Det kaspiske Hav, hvor man efter en lang sejlads gik i land i Astrakhan. Forsinkelser og andre besværligheder gav et ufrivilligt ophold i Shemakheh i Mazandaran på et års tid. Denne ventetid benyttede Olearius til at lære persisk af en lokal mollâ, "der alte Persianer namens Hakwirdi", som fulgte Olearius i fem år. "Der alte Persianer" lærte så til gengæld tysk af Olearius. Olearius må ikke bare have været usædvanlig flittig, men tillige have haft en usædvanlig begavelse for at lære sprog, når han på så kort tid kunne lære sig tilstrækkelig meget persisk til at kunne oversætte Sa'dî's meget svære og kunstfærdige sprog. Efter hjemkomsten i 1639 skrev Adam Olearius en rejseberetning, der også viser ham som en fremragende iagttager.

På den højre side (fol. 25v) af det opslag i Olearius's håndskrift, som vises på skatte-udstillingen, ses sidste del af kapitel 18 og begyndelsen af kapitel 19 i Sa'dî's "Golestân" (inddelingen i kapitler kan variere fra udgave til udgave, men Olearius har skrevet tallet 19 yderst til højre på siden). Begge kapitler handler om at udvise forsigtighed i omgangen med de mægtige, og at man skal vogte sig for herskernes luner. På højre side (fol. 25v) står i linie 3-4 fra oven et to-delt vers, *bayt*

skrevet med rødt blæk:

اگر صد سال گبر آتش فرورد اگر یکدم درو افتد بسوزد

som Olearius har transskriberet i en note i den brede margin til højre på siden:

“Eger sed sahl Kebr atesch frûsed eger/
jegdem derû ifted besûsed”

(en moderne transskription ville have en anderledes gengivelse af bl.a. vokalerne: *Agar sad sâl gabr âtesh frûzad agar/ yekdam dar-û oftad be-sûzad*).

Nedenunder følger uden ophold Olearius's latinske oversættelse:

“Licet Geber/
p[er] centum annos accendat ignem tamen, si/
vel semel (?) in eum incidat, combuntur.”

Det kan i dansk oversættelse gengives som:
“Selvom zarathustrieren nærer [sin] ild i hundrede år, så vil den alligevel, hvis den først blusser op, brænde helt ud”.

Denne oversættelse er i overensstemmelse med den persiske tekst, hvis vi følger Olearius's transskription og den latinske oversættelse, som den er skrevet i kolonnen til venstre på siden. Men det todelte vers synes ikke at give nogen ordentlig og logisk mening hverken i sig selv eller i sammenhængen, tværtimod, det synes nærmest at modsige sig selv.

I Dieter Bellmanns tyske oversættelse (“Der Rosengarten”. Auf Grund der Übersetzung von Karl Heinrich Graf neu bearbeitet und herausgegeben von D.B. Leipzig/Weimar, 1982, s. 45) er verset gengivet således:

Wenn der Parser hundert Jahre fromm sein
heilig Feuer schürt,/
dennoch brennt es ihn, wenn er es einmal nur
zu nah berührt!

Det giver bedre mening, men det er ikke helt i tilfredsstillende overensstemmelse med hverken sammenhængen eller den persiske tekst. Hvor er det så, det går galt? Er det Olearius, der har misforstået noget, eller er det Bellmann, hvis oversættelse i øvrigt må siges at være meget fri.

Ved en læsning af den persiske tekst kan man se, at den rummer en grammatisk fejl i versets første del, hvis den skal læses, som Olearius har gjort. *Frûsed* (*frûzad*) er præsens, 3. person singularis af verbet *frûkhtan*, som har præsensstammen *frûz* og betyder “nære [ilden]”. Men hvis meningen skulle være, at zarathustrieren nærer sin ild i hundrede år, skulle verbets modus være durativ eller iterativ, og derfor skulle der til præsensstammen tilføjes *mî-*, så der skulle stå *mî-frûzad* (han nærer [ilden] i hundrede år). At Olearius ikke har gengivet det stemte “s”, der i moderne transskription skrives “z”, er en mindre fejl end den grammatiske fejl, som Sa'dî skulle være ansvarlig for; men 'poetisk frihed' tillader dog ofte en meget fri omgang med grammatikken. Det var imidlertid denne grammatiske fejl, der satte mig på sporet af, hvordan jeg mener, det skal læses, så verset giver en fornuftig mening i sig selv, og når man sammenholder det med den kontekst, det optræder i.

Hvis *frûzad* læses som *forû zad*, som er præteritum, 3. pers. singularis af det sammensatte verbum *forû zadan*, som betyder “at slå ned”, ville det give en grammatisk korrekt sætning, som samtidig giver en fornuftig mening både internt i

verset og i vers og kontekst. Det ville kun kræve, at der blev indskudt et mellemrum mellem “-û og “z-”, og ortografisk er et mellemrum endda ikke nødvendigt, det vil blot være en lettelse for læsningen, Versets vil da se således ud:

اگر صد سال گبر آتش فرورد اگر یکدم درو افتد بسوزد

Gengivet i moderne transskription vil det se således ud: *Agar sad sâl gabr âtesh forû zad...*, hvilket betyder: ”Selvom zarathustriieren slog [sin] ild ned i hundrede år,” efterfulgt af versets sidste led: *agar yek-dam dar-û oftad be-sûzad*, som uden problemer kan oversættes til: “så ville den alligevel blusse op, hvis blot et enkelt pust ramte den!”, og det giver god mening både i verset selv og verset i hele kapitlets kontekst.

Verset er en pointe til den anekdote (*hekâyat*), hvis begyndelse står at

læse på den foregående side (fol. 25r). Anekdoten lyder i sin helhed således:

[...]”Man spurgte karakalen²: “Af hvilken grund er dit valg faldet på løven som din bestandige ledsager?” Den svarede: “[Det er fordi] jeg så kan æde resterne af hans bytte og leve i fred for mine fjenders vrede under hans beskyttelses magt!” Man spurgte ham [videre]: “Nu da du er trådt ind i skyggen af hans beskyttelse og ofte har bekendt din taknemmelighed over hans velgerninger,] (fol. 25v) *hvorfor træder du så ikke endnu nærmere, så han kan indlemme dig i sin kreds af fortrolige?*” [Karakalen] svarede: “Så tryk er jeg nu heller ikke ved hans kræfter!”

*Selvom zarathustriieren slog [sin] ild ned i hundrede år,
Så ville den alligevel blusse op, hvis blot et enkelt pust ramte den!*

Noter

¹ H. eller Hedjrî angiver islamisk tidsregning, der begynder 622 CE.

² Karakalen (ell. ældre ’ørkenløs’, *felis caracal* har sit navn fra tyrkisk kara-kulak. Den kaldes på persisk ”siyah-gûsh” (begge navne betyder: sort-øre). Den er løvens traditionelle følgesvend i mange persiske dyrefabler. For oplysningen om det danske navn *Karakal* takker jeg H.J. Baagøe, Zoologisk Museum.